

SA 3. BATALJONOM 2. DALMATINSKE BRIGADE

Jedanaesti februar 1943. godine. — 3. bataljon 2. dalmatinske brigade nalazi se u selu Kutleše (na komunikaciji Imotski — Posušje). Po četama se raspoređuju neki zarobljeni domobrani, a u štabu bataljona smjenjuju se kuriri. Oko 14 sati okupio se cio bataljon u jednoj obližnjoj šumici, čak i kuvari i konjevoci. Očekujemo važno saopštenje, nešto što svi treba da znaju. Zamjenik komandanta Vaso Prlja otvara konferenciju:

— Neprijatelj je poduzeo novu ofanzivu protiv naših jedinica. Mi krećemo na istok, ka Srbiji. Nekoliko starijih i boleasnih drugova uputit ćemo na njihov teren. Obuću dobro pripremiti, a suviše stvari baciti. Ko osjeća da ne može izdržati predstojeći napor neka se javi.

Niko se nije javio. Odmah je počela priprema za pokret. Andrija Guteša, Jakov Masnić, stari Petar opančar i još nekoliko drugova kreće za Livno. Po Dekoviću sam poslao kovertu i u njoj moje prvo partizansko pismo. Vrhovi Mosora i Biokova blistaju na suncu i izgledaju mnogo bliže no što jesu. Zdravo, naš dragi kršu i plavi Jadrane! Idemo ka Srbiji i Crnoj Gori, bez čije slobode nema ni slobodne Dalmacije.

Sunce se izgubilo na horizontu, mrak pokriva okolinu. Borci trpaju u torbice grumene žutog duhana i žure u stroj. Komandant bataljona Bruno Vuletić naređuje pokret, dok komesar Vuko Jovović sređuje začelje. Kazani se ljuljaju i njihov zveket se meša sa topotom konjskih kopita. Iz sredine kolone čuje se naša draga »Bilećanka«: »Tiho kreće naša četa u daleki kraj. Hej, haj, haj ...«

12. februar. Ponoć je davno prošla, a mi se još nalazimo u Posušju. Tu smo upalili neku ustašku arhivu iz samostana.

Zamjenik komesara bataljona Tihomir Janjić veselo priča: »Vidjećete lepu Srbiju i proći kroz Beograd sa crvenom zastavom«. Pred samu zoru krenusmo iz Posušja. Nižu se valoviti bregovi i uske planinske staze obasjane suncem. Poviše nas lete avioni i prate kolonu sve do sela Rakitno, gdje smo se smjestili u seljačke kuće, bez svjetla i prozora i bez odraslih muškaraca.

13. februar. Put nas vodi usečenim planinskim klancem između Čvrsnice i Čabulje. Sniježni nanos neprestano zasipa stazu i briše utrti trag. Opanci se mekšaju i prevreću, pa ih treba često mijenjati s noge na nogu. Borci su rubovima kapa pokrili ozeble uši i stalno padaju na poledici. Bolničarka Luca, umotana u čebe, izgleda mnogo manja no što jeste. Nadmorska visina je preko 1.000 metara. Kolona je prošla selo Rajčevo i u zoru izbila u Zagreblje — slabo nastanjenu muslimansku kasabu. Komora se smjestila kod rječice Drežanke. Čete održavaju sastanke.

20. februar. U Zagreblju se održava bataljonska konferencija kojoj prisustvuje komesar brigade Marko Jurlin. Govori o vojnopolitičkoj situaciji: 3. divizija je zauzela Prozor; jedinice naše divizije zauzele Drežnicu i zarobile dosta Italijana; uništena su 24 kamiona koji su iz Mostara hitali u pomoć; pruga Mostar — Sarajevo je dosta porušena. Ove vijesti izazivaju veliko veselje, pa mnogi pitaju kada ćemo i mi naprijed.

22. februar. Sastanak četne partijske ćelije koja broji 8 članova KPJ. Učlanjen sam u Partiju i primio dužnost sekretara SKOJ-a čete. Ivan Bedalov je sekretar SKOJ-a bataljona. Stigli su novi borci iz okoline Imotskog, pa se raspoređuju po jedinicama. Svaka četa sada broji preko 80 boraca i ima po 4 puškomitraljeza »brno«.

25. februar. Bataljon je stigao u selo D. Drežnice. Tu se nalazi pozadina naše divizije, smještena u jednoj pećini zbog češćeg napada iz zraka. Čujemo da je 4. crnogorska brigada oslobodila Jablanicu i pobila dosta Talijana. Avioni stalno lete iz Mostara i bombarduju ciljeve duž pruge. Kuvari dijele ručak kod jedne kuće blizu Drežanke. Avion se nekoliko puta okrenuo i pustio ubojni teret. Nismo imali žrtava.

28. februar. Bataljon se nalazi na položaju južno od Drežnice u rejonu Vrdi. Sunce grije pa se i ne osjeća hladnoća. U vazduhu iznad Mostara vide se gusti oblaci tvorničkog dima. Pred nama su četnici koji su izgradili zaklone od kamena. Oko

14 sati krećemo u napad. Najprije smo savladali čistinu, onda se probijali kroz šumicu i dalje preko kamenjara u neprijateljski raspored. Četnici biju dum-dum-zrnima, od kojih se u šumi neprijatno osjećamo, jer besprijevakorno sijeku grane dr., veća. Ranjen je Vice Špika i još dvojica drugova. Pred zalazak sunca krenuli smo na juriš i natjerali četnike u bjekstvo. Zaplijenili smo dosta talijanskih bombi i konzervi, zatim spisak brojnog stanja četničke čete i pun kazan skuhanе riže. Preko rijeke u pravcu sela Jasenjani bije strašna topovska kanonada. Tamo vodi borbe naša 2. proleterska brigada.

1. mart. Ponoć je već podmakla, a mi se spuštamo ka željezničkoj stanici Drežnica. »Ovde su proleter i pre neki dan izvukli top« — priča Tihomir Janjić i pokazuje na oštru stijenu. Oko željezničke stanice dime se bunker i zjapi upaljena zgrada. Zarobljeni Talijani, pocrnjeli od dima, sjede oko vatre i drijemaju. Krenuli smo uz Neretvu duž porušene pruge. Pojedinci bacaju bombe u rijeku i pri njihovim eksplozijama uživaju u vodoskocima. Zanoćili smo u Gornjoj Grabovici i naložili vatre. Oko ognja ore se partizanske i druge pjesme. Sada kao da je najpopularnija ona: »Duni vetre malo sa Neretve«.

3. mart. Oko 4 sata stigli smo u Jablanicu. U jednoj kući gori usamljeno svjetlo, a po ulici razbacane kutije praznih konzervi. Kuće su izrešetane zrnima i upadljivo podsjećaju na tragove borbe. Zorom produžavamo u pravcu Rame. Neretva šumi i nosi talijanske leševe. »Prije će oni stići na moreno mi« — šali se desetar Grga Vinko.

Prošli smo ušće Rame i izbili u visinu Majtana. Od začelja žuri brigadni kurir i predaje pismo komandantu Brunu. Bataljon je skrenuo u lijevo i smjestio se u predjelu sela Bare — Slatina. Tu smo rasli neke dijelove Mostarskog bataljona. Pričaju o neuspjelom napadu na Konjic, o Nijemcima i »štukama«, a najviše o mučkom napadu četnika s leđa. Nailazi nekoliko ranjeničkih i tifusarskih nosila. Nose ih neoprezno talijanski zarobljenici pa pratilac povremeno vikne na njih. »Štuke« bombarduju u pravcu Prozora i mitraljiraju dugim rafalima.

5. mart. Mrak je pokrio obale Rame i okolna brda. Kolona bataljona teško savlađuje šumski i brdski teren. Zbog velikog uspona znoj je oblio čelo i prilijepio mokru košulju za leđa. Izbili smo na k. 888 (sjeverozapadno od Jablanice), gdje smo ugledali mnoge četničke vatre načičkane na lijevoj obali Ne-

retve. Do zore smo se spuštali niz stranu i smjestili u rejon sela Zlate, Bačina.

6. mart. Polusunčan dan sa malo povetarca. Postavljeni su osmatrači u šumi iznad Zlate da motre neprijatelja preko rijeke. Borci se kreću u pognutom stavu, čak i potrbuške, da ne bi otkrili položaj. Oko podne vjetar je prestao, a sa horizonta su nestali bijeli oblaci. Oko 16 sati talijanski avion spušta bijeli padobran na padine Prenja blizu Tankog vrha. »Saveznici se međusobno pomažu« — kaže zamjenik komandira čete Miki Metod. Svi smo očistili oružje, a zatim pojeli posljednje ostatke zaplijenjenih talijanskih konzervi. Neki su zapalili cigaretu, skrivajući žar u rukave šinjela i bluza.

Mrak je pokrio padine Prenja i Čvrsnice. Pucnjava se razvila sa svih strana, da od nje ječi kotlina. Svaki borac shvaća da se nalazimo u okruženju.

Vratila se komanda čete koja je bila na sastanku u štabu bataljona. Zamjenik komesara Sinobad otvara hitan partijski sastanak i brzo govori:

— Drugovi komunisti! Naša brigada, po naređenju druga Tita, mora noćas preći Neretvu. Prva će preći desetina 2. čete našeg bataljona. Most je porušen pao u rijeku, a preko njega treba preći. Žrtava će biti ali se mi komunisti toga ne plašimo...

Oko 20 sati »grom« desetina kreće na težak zadatak. Prolazi kroz Jablanicu, dolazi do rijeke u kojoj se crni slomljena konstrukcija mosta. Najprije se mora spustiti niz hridinu, onda niz most do sredine rijeke, pa opet u visinu, sve do druge obale. Na drugoj strani se nalazi četnički bunker sa posadom.

Stevo Opačić je na čelu desetine. Uz pomoć jedne daske oprezno je savladao sve nezgode na mostu. Bacio je bombu i ušutkao četnički bunker. Za desetinom se prebacila cijela druga četa i posjela položaj 300 metara istočno od lijeve obale. Čuje se glas komandira Joze Grubelića. Naša oruđa tuku preko rijeke i neutrališu četnička mitraljeska gnijezda. Zbog greške punioca na minobacaču (»Dombul«) poginula je jedna drgarica i lakše ranjen komesar Vuko. Četnički kuršumi sipaju po Jablanici i ruše malter sa zidova.

Prebacuje se 1. a za njom 3. četa. Na goljoj konstrukciji mosta ostale su samo čelične pregrade udaljene jedna od druge za čitav metar. Neki borci drže puške u rukama, a neki su je prebacili preko leđa. Mora se čvrsto držati za hladno željezo jer se zbog i najmanje nesmotrenosti može pasti u brze valove.

Kada se prebacio cio bataljon, komandant Bruno je zapjevao »Oj svijetla majska zoro ..« Čitav bataljon je posio uski prostor iza jednog zemljanog nasipa. Borba se nastavlja nesmanjenom žestinom. Odgovara se vikom na viku, bombom na bombu. Znaci raspoznavanja su: »Ranjenik — spasen«. Zbog tih znakova bolničarka je dvaput uzaludno trčala sa sanitet-skim zavojem.

7. mart. Već je prošla ponoć. Četnici ponavljaju juriše i hoće da nas bace u Neretvu, ali zaboravljaju da kod nas uz-maka nema. Komandir voda Drago Bokan se razmahao, a glas mu promukao od vikanja. »Ti ćeš, Špika, meni dodavati bombe jer ja mogu baciti dalje od tebe« — reče mi izvivši se onako visok i baci bombu. Te noći je uputio četnicima preko 30 »talijanki«. Oko nas zvižde parčad eksplozije pa se od prašine slabo vidi. Tomi Vukmanu povredila zemlja oko, pa sam na čelu njegove desetine nastavio borbu.

Zora se zabijeljela na istoku, ali borba ne jenjava. Lijevo od nas, sa bezimene kote, otvara vatru teški mitraljez »maksim« i bije četnike pravo u bok. Krenuli smo na juriš u streljačkom stroju. Od jednog zrna ginu desetar Srbo i omladinac Simić. Iz grmova ustaju četnici i dižu ruke uvis. Polaže oružje »kraljeva vojska u otadžbini«. Dvije čete su produžile ka k. 488, a jedna u selo Lug na samoj obali rijeke. Tu smo doveli zarobljene četnike da im narod sudi. Starice se uplašile, plaču i pokazuju na vinovnike pljačke i terora. Na k. 488 skupljeno je 20 zarobljenih crnogorskih četnika. Komesar Vuko ih prezrivo gleda i viče: »Sramotite mi Crnu Goru, izrodi«. Tu su strijeljana dva okorjela zlikovca od kojih je jedan bio komandir četničke čete. Stigao glas da ih je 2. proleterska brigada dočekala na Krstaču i mnoge zarobila.

U 12 sati krećemo dalje. Usput nailazimo na razbacane četničke stvari. U jednom ruksaku prava trgovina mješovite robe: nekoliko kilograma krompira, dječije cipele, žensko rublje i već iznošena muslimanska feredža. Zanoćili smo u Dragan-Selu i hvatali četnike koji su lutali po šumi. Tu smo održali partijski sastanak i kandidovali 2 druga koji su se istakli u borbi prošle noći.

8. mart. Osvanuo je sunčan i topao dan. Pravo je proljeće! Penjemo se raskvašenom stazom u pravcu šumovitog Gumanca. Avioni bombarduju most na Jablanici i tuku naše jedinice koje prelaze Neretvu. Osjeća se jaka žeđ koju djelimično ublaža-

vamo komadićima polukrutog snijega. Zastali smo na proplan-ku k. 505. Miki me šalje po vodu koju su slučajno pronašli neki borci. Avion se pojavio od Jablanice. Bacio je bombe čiji se prasak razleže za mnom. Vratio sam se sa napunjenim porci-jama i ugledao strašan prizor. Nepomični i poprskani zemljom i krvlju leže hrabri Miki i neustrašivi Bokan. Pre nekoliko mi-nuta to su bili ozbiljni rukovodioci, a sada su dve nepomične žrtve koje traže osvetu. Pokopali smo ih tu na Prenju, daleko od njihove sunčane Betine.

Noć je tiha i bez strujanja planinskog vetra. Proleter i ispod nas, kod Dubokog potoka, lože vatru i pjevaju: »Tko god hoće neka dođe pod naš barjak crveni...« Spuštamo se strmo u dolinu pa se s vremena na vrijeme posrne ili padne. Kazani lupaju, pa konjevoci ljutito viču. Pod nogama se kotrlja izro-vano bijelo kamenje. Prethodnica stiže u selo Bjela i sudara se (na Tamari) sa četnicima. Zarobili su jednu drugaricu i doznali naše znake raspoznavanja. Hoće da nas prevare ali im trikovi ne uspijevaju. Marinu Belasu zrno je pogodilo u kapslu »kragujevke« pa mu ona raznijela tijelo. Stigao je u prve li-nije komandant divizije Peko. Izdaje hitna naređenja. Bataljon je za kratko vrijeme potjerao četnike i produžio dalje.

9. mart. Maršujemo noću, gotovo besputnim terenom. Nijemci biju topovima iz Konjica. Nismo imali žrtava iako su granate padale blizu naše pješačke staze. Ujutro smo osvau-nuli u jednoj šumi kod Idbara. Kolonu požuruje zamjenik ko-mandanta brigade Ratko Sofijanić: »Samo hlabro napred, drugovi«.

16. mart. Poslije nekoliko uzastopnih borbi izbili smo na okuku Neretve u selo Glavatičevo. U pravcu Nevesinja čuju se jake borbe. Pronio se glas da je od avionske bombe poginuo komandant 5. divizije Pero Četković. Noć je bila hladna pa smo blizu rijeke naložili vatre. Iznenada su naše pozadinske dijelove napali četnici sa Crvnja. U borbu su stupili svi koji su mogli pucati: konjevoci, kuvari, ranjenici. Prolomio se ustaljeni ju-rišni usklik »ura proleter i«. Za nekoliko minuta prestala je pucnjava; četnici su protjerani ka jugu.

21. mart. Izbili smo na padine Treskavice (preko Duže-vića i s. Odžaci) u rejon potoka Vrhovina. Borbe se vode na kotama između četnika i naših jedinica. Desno su naša tri ba-taljona, a lijevo 1. proleTERSka brigada. Oko 14 sati stupa u borbu naš bataljon koji se nalazio u brigadnoj rezervi. Smijenili

smo neke dijelove 2. proleterske brigade. Jurišaju četnici Pavia Đurišića uz podršku minobacačke vatre. Bombama smo privezali »jurišnike« uz zemlju i kamenje. Poginuli su Dinko Tomáš i Marko Medie, a teško je ranjen Ivan Barada. Sva trojica su bili iz istog sela i kao osamnaestogodišnji omladinci otišli su skupa u partizane. Jedan borac se sam ranio u ruku pa se bolničarka koleba da li da ga previje. Već je blizu noć — naš ratni saveznik. U daljini opažamo neke kolone koje se kreću prema sjeveru, ka vrhovima Treskavice. Izgleda da se četnici rokiraju na desno krilo. Stiže naređenje da se i mi povlačimo. Borci se čude i pitaju. Odbili smo sve četničke juriše, razbili ih, a sada odstupamo. Povukli smo se 2—3 km i u vrtačama naložili vatre. Čujemo da je poginuo komesar 1. bataljona 2. dalmatinske brigade Bundo Macura i cijelo minobacačko odeljenje.

22. mart. Određen sam sa dvojicom boraca (Miljenkom Kardunom i Jurom Sorićem) da izvidim poprište jučerašnje borbe (vjеровatno Siljevac). Išli smo oprezno s puškom na gotovs sve do same kote. Na grebenu nigdje živog čovjeka, sem nekoliko razbacanih sanduka municije i dosta praznih čaura. Po povratku u bataljon čekaju nas vesele vijesti: 2. proleterska brigade Bundo Macura i cijelo minobacačko odjeljenje.

U 13 časova kolona se formirala na cesti Ulog — Kalinovik (zapadno od sela Grajsalići). Borci idu u dvojnim redovima i pjevaju. Ispred Kalinovika, sa desne strane puta, ugledasmo dvije zaplijenjene četničke haubice. Dočekuje nas visoki Stjepan Klarić koji na kapi nosi veliku partizansku zvijezdu bijele boje jer nije našao crveni pliš. U centru varoši još stoji stražara bivše jugoslovenske vojske. Tu su i neke jedinice 2. proleterske brigade. Smjestili smo se u neke čitave kuće (većina je bila popaljena) i sjedeći drijemali i dočekali zoru.

Sada idemo u pravcu Miljevine, Broda i Drine, u nove borbe, pobjede, marševe i neprospavane noći.

Ivan ŠPIKA